

Branko Tošović (Hg./ur.)

**IVO ANDRIĆ – LITERAT UND
DIPLOMAT IM SCHATTEN ZWEIER
WELTKRIEGE
(1925–1941)**

**IVO ANDRIĆ – KNJIŽEVNIK I
DIPLOMATA U SJENI DVAJU
SVJETSKIH RATOVA
(1925–1941)**

Andrić-Initiative

5

**Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz
Beogradska knjiga**

Gedruckt mit Förderung: | Publikacija je finansirana od strane:

Herausgeber / Urednik

O. Univ.-Prof. Dr. Branko Tošović	branko.tosovic@uni-graz.at
Institut für Slawistik	http://www-
Karl-Franzens-Universität Graz	gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/
Merangasse 70	
A-8010 Graz	

Korrektur, Lektorat, Satz / Korektura, lektorisanje, prelom
Branko Tošović
Prevodi na njemački / Übersetzungen ins Deutsche
Arno Wonisch

Verlag / Izdavač

Institut für Slawistik der	Beogradska knjiga
Karl-Franzens-Universität Graz	Miloša Pocerca 5
Merangasse 70	11000 Beograd
8010 Graz	klub@beogradskaknjiga.co.rs
Österreich/Austria	Tel. +381 11 3629-490
Tel.: ++43 316/380 25 22	http://www.beogradskaknjiga.co.rs/

Druck / Štampa

Službeni glasnik | Beograd

Tošović, Branko (Hg./ur.). Ivo Andrić – Literat und Diplomat im Schatten zweier Weltkriege (1925–1941). Ivo Andrić – književnik i diplomata u sjeni dvaju svjetskih ratova (1925–1941). Graz – Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Beogradska knjiga, 2012. – 606 S./s.

© Branko Tošović, Graz 2012

Alle Rechte vorbehalten. Sva prava zadržana.

ISBN 978-3-9503053-7-1

Sadržaj

Inhalt

Sadržaj • Садржај	5
Vorwort	7
Predgovor	9
 Allgemein – Opšti dio • Општи дио	 11
 Branko Tošović (Grac). Život i stvaralaštvo Iva Andrića u periodu između 1925. do 1941. godine	 13
 Literatur – Književnost • Књижевност	 57
 Maja Anđelković (Kragujevac). Smrt kao trag postojanja: SMRT U SINANOVOJ TEKLI Ive Andrića	 59
Ангелина Бановић-Марковска (Скопје). Имаголошки рефлексии во расказите на Иво Андрић	65
Almir Bašović (Sarajevo). Andrićeva pripovjedačka tehnika i dramska forma	73
Tatjana Bečanović (Nikšić). Kompozicioni principi Andrićevih pripovjedaka ANIKINA VREMENA i MARA, MILOSNICA	91
Branka Brlenić-Vujić (Osijek). Razlomljeni identiteti u Andrićevoj pripovijetki ANIKINA VREMENA	117
Danilo Capasso (Banjaluka). Most na Žepi i njegov italijanski anđeo ...	125
Tamara Damjanović (Osijek). Ženski identiteti u Andrićevim pripovjetkama	133
Dragana Francišковић (Novi Sad). Pripovetke iz fratarskog perioda	145
Наташа Глишић (Бањалука). МАРА МИЛОСНИЦА у (не)милости интеркултурне комуникације	151
Renate Hansen-Kokoruš (Graz). Literarische Figur und Geschlecht. Zur Typologisierung in ausgewählten Erzählungen von Ivo Andrić ...	163
Dženan Kos (Travnik). Međuratne pripovijetke I. Andrića: ciklus traganja za identitetom	177
Ljiljana Kostić (Kragujevac). Svet detinjstva u Andrićevim pripovetkama	189
Људмила Кузмичева (Москва). Историјски контекст у стваралаштву Иве Андрића од 1925. до 1941. године	201
Nebojša Lujanović (Split). Postfeministička kritika i destruktivni oblici ženskosti u Andrićevim pripovijetkama	207

Perina Meić (Mostar). Andrićev model povijesti književnosti	221
Весна Мојсова-Чепишевска (Скопје). Медитеранизмот на Иво Андриќ	243
Часлав Николић (Крагујевац). Несагледиво као могућност приповедања у приповеци ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА („Од самог почетка“) Иве Андрића	251
Видан Николић (Ужице). Други талас смрти у Андрићевом окружењу – „време кад почну да умиру родитељи и учитељи“ ...	261
Роповска Елена (Grac). Narativne strukture u kratkoj prozi Ive Andrića	279
Оливера Радловић (Нови Сад). Библијски архетип у Андрићевим међуратним приповеткама	289
Enes Škrgo (Travnik). Narod čašu <i>Mostarka</i> zvaše	305
Boris Škvorc (Split, Sydney). Okcident i Orijent: Osmanlije i islam prema kršćanstvu. Ili: Andrićevi franjevci u pričanju (kolonijalne) priče	311
Марина Токин (Нови Сад). Резепција Андрићеве збирке приповедака ДЕЦА у старијим разредима основне школе	341
Биљана Турањанин (Нови Сад). Поетика стваралаштва Иве Андрића у његовом есејистичком дјелу	349
Tina Varga-Oswald (Osijek). Odnos estetike i umjetnosti u Andrićevim pripovijetkama MOST NA ŽEPI I BAJRON U SINTRI	357
Tatjana Vulić (Niš). Literarni žurnalizam Ive Andrića	371
Sprache – Jezik • Језик	379
Милан Ајџановић (Нови Сад). Именице nomina agentis и nomina professionis у неколиким Андрићевим приповеткама	381
Миливој Алановић (Нови Сад). Узрочне реченице у Андрићевом стваралаштву у периоду 1925–1941.	399
Ивана Антонић (Нови Сад). Номинална релативна темпорална детерминација у Андрићевим приповеткама из периода 1925–1941.	413
Нада Арсенијевић (Нови Сад). Прилог класификацији објекатских синтагми у језику Андрићевих приповедака	449
Марија Ђинђић, Данијела Радоњић (Београд). Улога турцизама у обликовању света Андрићевих приповедака (1925–1941)	461
Tamara Gazdić, Marko Alerić (Zagreb). Stilogeni elementi Andrićeva jezika	469

Irina Ivanova (Moskva). Interpunkcija proste rečenice u Andrićevim delima u periodu od 1925. do 1941. godine	479
Ивана Маринковић (Београд). Преглед лексике у тематски сродним приповеткама Иве Андрића	489
Војана Milosavljević, Vladan Jovanović (Београд). О неким аспектима употребе sinonima у Andrićevim pripovetkama	503
Милка Николић (Крагујевац). Стилистика синтаксичких конструкција у приповеци СВАДБА ИВА Андрића	513
Miloš Okuka (München). Od magije do podviga: Ivo Andrić o prevodenju i prevodima	527
Стана Ристић (Београд). Концепт лепоте у Андрићевим приповеткама (АНИКИНА ВРЕМЕНА, ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА, МОСТ НА ЖЕПИ)	535
Петя Рогич (Грац). Ориентализмите в Андричевия Gralis подкорпус за периода 1925–1941 година	555
Марина Спасојевић (Београд). Видске особености глагола у Андрићевим делима 1925–1941: двовидски глагол <i>vug(j)eti</i>	565
Amela Šehović (Sarajevo). Poredbene frazeme u Andrićevim pripovijetkama nastalim između 1925. i 1941. godine	577
Dušanika Zvekić-Dušanović (Novi Sad). Potencijal u Andrićevoj pripovesti ANIKINA VREMENA i njegovi mađarski ekvivalenti	593

Марина Спасојевић (Београд)

Видске особености глагола у Андрићевим делима 1925–1941: двовидски глагол *vig(j)еџи*

У раду се анализира аспектска реализација двовидског глагола *vig(j)еџи* у Андрићевом стваралаштву од 1925. до 1941. године на примерима из Гралис-корпуса. У уводном делу се, на основу досадашње литературе, износе специфичности употребе глаголских облика код Андрића, затим карактеристике двовидских глагола, као и семантичке и синтаксичке особености глагола *vig(j)еџи*. У централном делу рада анализира се прикупљена грађа, тј. разматра се у којим се случајевима глагол *vig(j)еџи* реализује као свршен, у којима као несвршен, а у којима се може двојако интерпретирати, узимајући у обзир глаголски облик, значење, синтаксичко устројство и контекст.

Циљ рада је, дакле, да се најпре осветли употреба овога глагола у језику самога писца, потом да се допринесе познавању видске реализације двовидских глагола у књижевноуметничком стилу, као и да се укаже на могућности анализе и проучавања двовидских глагола у српском језику.

Увод

1. Језик добрих писаца као мерило језичке правилности и критеријум нормирања и богаћења језика у данашње време изгубио је на значају и постао флуидан (Ивић и др. 2004: 62), те нема ону вредност коју је имао средином XX века. У то време, када је овај екстралингвистички – друштвени критеријум нормирања језика био актуелан, као узоран се свакако, поред осталих, издвајао језик књижевних и есејистичких дела Иве Андрића. Богатство његовог језичког израза и данас стоји као репрезентативно, а његов књижевни опус лингвистима нуди обилат и, што је важно, због свог обима и тематске разуђености, поуздан корпус за најразличитија језичка испитивања. Стога не чуди то што је језик Андрићевих дела био предмет лингвистичких студија, с једне, а примери из његових књига неизоставни у корпусима при описивању и анализи језичких појава у српском језику, с друге стране.

1.1. Пишући о реализацији глаголског система у Андрићевом делу, као индивидуалном језичком остварењу, Ж. Станојчић истиче да се глаголском виду и глаголском роду не посвећује пажња када се описују језичке карактеристике писаца, већ се тај проблем осветљава на нивоу језика као система „apstrahovano od jezika pisaca kakav je dat u celini njihovog dela, pa prema tome, apstrahovano i od pojedinačnog jezičkog ostvarenja tako shvaćenog“

(Stanojčić 1967: 197). Дакле, у анализи језика писаца обично се осветљава стилска и синтаксичка употреба глаголских облика.

1.2. У стилистичким истраживањима дошло се до закључка да су глаголи у књижевноуметничком тексту најзаступљенија врста речи и да се глаголски аспект реализује на посебан начин: да у приповедној прози доминирају свршени глаголи, мањи је проценат несвршених, а да двовидски глаголи заузимају мање од једног процента (Тошовић 2002: 191). Наиме, двовидност је карактеристика глаголске лексеме, њен потенцијал да означи свршене и трајне аспекте глаголом исказане ситуације. Према томе, двовидски глаголи на апстрахованом, лематском нивоу могу понети двоструки видски квалификатор, а у конкретној реченичној конструкцији реализују се или као глаголи свршеног или као глаголи несвршеног вида. Овом приликом интересује нас каква је аспектска реализација двовидских глагола у Андрићевим делима, тј. да ли они потврђују општу слику реализације глаголског вида у књижевноуметничком стилу.

1.3. Када су двовидски глаголи посреди, треба испитати однос вида и глаголских облика у којима се глагол јавља с обзиром на чињеницу да је Ирена Грицкат (1957–1958), с правом, кориговала Белићеву (1955–1956: 9) тврдњу да је перфективност ових глагола везана за претерит, а имперфективност за презент. Такође, неопходно је посматрати контекст и присуство лексичких или синтаксичких маркера тзв. процедуралних израза, допунских средстава која указују на трајање радње или њену пунктуалност (нпр. прилог, врсту детерминативне клаузе и сл.). Свакако, питање је да ли су ти глаголи двовидски у целини, тј. да ли се у било ком свом значењу могу реализовати и као свршени и као несвршени, или је то само карактеристика њихових појединих семантичких реализација.

1.4. У традиционалној српској граматичкој литератури (Белић 1999, Грицкат 1957–1958, Стевановић 1991, Станојчић/Поповић 2011 и др.) пажња се посвећивала само граматичком аспект (свршено, несвршено), међутим, тај оквир је постао тесан за разумевање ове категорије, нарочито у контрастивним истраживањима. Тако се примењује и теорија двокомпонентног аспекта, те се говори о граматичком и лексичком аспект (теличност, хомогеност, ограниченост, прогресивност)¹. Иначе, у новијим радовима посебна пажња се посвећује компоненти лексичког аспекта телично/ателично (Новаков 1998, Војводић 2003). Теличност (достизање завршне тачке глаголом исказане ситуације) обично се везује за свршене глаголе, док се ателичност (непостојање јасно дефинисане завршне тачке глаголом

¹ Спомиње се и трећа врста аспекта – морфолошки, који се исказује творбеним средствима, као нпр. у српском, за разлику од граматичког, који се исказује глаголским облицима, као рецимо у француском (Stanojević/Ašić 2008: 24).

исказане ситуације) везује за несвршеност. С тим у вези питање је да ли се код двовидских глагола теличност везује за свршене аспекатске реализације, а ателичност за несвршене, или је лексички аспект стално обележје глаголске лексеме без обзира на њену конкретну граматичку, видску реализацију.

1.5. Овом приликом пажњу ћемо посветити аспекатској реализацији двовидског глагола *vig(j)eīti* у Андрићевим делима, приповеткама и есејима, насталим у периоду 1921–1941. године. Такође ћемо утврдити да ли се овај глагол појављује у складу са описаним системом употребе глаголских облика код овог писца.² Глагол *vig(j)eīti* спада у прототипични глагол визуалне перцепције (поред *lēgati*) и о његовим семантичким и синтаксичким парадигмама у српском језику писала је Стана Ристић (Ристић 2011a³, Ристић 2011b: 539–551⁴). На повезаност вида и семантике глагола *vig(j)eīti* скренула је пажњу Ирена Грицкат (1957–1958: 70–71), истакавши да је значење ‘имати чуло вида’ имперфективно, док се у оба вида може реализовати овај глагол употребљен у значењу ‘примити/примати утисак чулом вида’ и ‘срести/сретати’.

1.6. Циљ рада је, дакле, да се најпре осветли употреба овога глагола у језику самога писца, потом да се допринесе познавању видске реализације двовидских глагола у књижевноуметничком стилу, као и да се укаже на могућности анализе и проучавања двовидских глагола у српском језику.

² Према Станојичићевом испитивању, код Андрића се претеритална времена не свде на употребу перфекта, већ се у синонимским односима са перфектом, користи и плусквамперфекат у обе варијанте (*бејаш / сам био* + радни глаголски придев), жива је употреба аориста, али и имперфекта. Приповедачки презент свршених глагола није заступљен у нарави, али је заступљен у говору ликов. У активној реченици чест је футур II од двовидских глагола, а футур, потенцијал и императив користе се у комуникативној сфери (Stanojčić 1967: 306–307).

³ Наиме, она издваја шест серија, у оквиру којих се реализује глаголи визуелне перцепције: 1. прва валентност попуњава се именом субјекта перцепције, а друга именом објекта, код њих је изражена видска опозиција у смислу свршености радње (не може се заменити глаголом *lēgati*); 2. конверзивни глаголи или пасивне конструкције, где прву валентност попуњава име објекта перцепције, а другу име субјекта; 3. глаголи типа *lēgati*, којима се исказује активно, усмерено учешће субјекта у перципирању нечега; 4. активно деловање објекта на нечија чула: *īasīti/īagati* у очи; 5. повратни глаголи којима се реализује напоредна и реципрочна усмереност активности субјекта и објекта; 6. ситуација делује активно на објекат, типа: *vigi* се напољу.

⁴ Ауторка је на основу нових синтаксичких реализација и лексичке спојивости овога глагола приказала модел лексикографске обраде на иновираној лексичкој грађи приликом израде електронског корпуса за дескриптивни речник.

Анализа

2. Задатим упитима за сваку морфолошку реализацију глагола *vig(j)eti* за анализу је издвојено 429 примера из Гралис-корпуса. Од укупног броја реализација овог глагола највећи број је у презенту 45,22% (194), затим у перфекту 38,92% (167), док је у осталим облицима посматрани глагол заступљен са веома малим бројем потврда: у глаголском прилогу садашњем 4,66% (20), у аористу 3,73% (16), у инфинитиву 3,26% (14), у футуру 1,63% (7), у потенцијалу 1,4% (6), у императиву 0,47% (2), у трпном глаголском придеву у пасиву перфекта 0,47% (2), у глаголском прилогу прошлом 0,23% (1). У делима из назначеног периода Андрићевог стваралаштва глагол *vig(j)eti* ниједном није употребљен у имперфекту и плусквамперфекту (иако се истиче да су они особеност претериталног система глаголских облика код овог писца (Stanojčić 1967: 306)), као ни у футуру II (за који се такође каже да је уобичајен од двовидских глагола (Stanojčić 1967: 307)).

2.1. Тестови који се према различитим приступима предлажу за утврђивање глаголског вида (нпр. са фазним глаголима, са темпоралним клаузама са везником *чим* и сл.) често су непримењиви у случајевима конкретне морфо-синтаксичко-семантичке употребе глагола. Они се, наиме, могу користити углавном за утврђивање класификационог, потенцијалног обележја лексеме. Када је реч о одређеној употреби, може се узети у обзир формални критеријум (глаголски облик) уколико је индикативан за одређење глаголског вида, затим анализирати лексичко и синтаксичко окружење, али је могуће користити и критеријум семантичке парафразе, што није увек довољно и поуздано.

3. Када је однос вида и глаголских облика посредни, међузависност ове две категорије, тј. чињеница да се неки глаголски облик употребљава само од глагола свршеног или несвршеног вида, постоји, као што је познато, код аориста, имперфекта, глаголског прилога садашњег и глаголског прилога прошлог (уп. код тих глаголских облика Стевановић 1991, Танасић 2005: 345–476, Станојчић/Поповић 2011: 385–407). Док се имперфекат и глаголски прилог садашњи могу употребљавати само од глагола несвршеног вида, аорист и глаголски прилог прошли углавном се граде од глагола свршеног вида. Сама чињеница да се неки глагол појављује у неком од тих облика указује нам и на његов вид. Код осталих глаголских облика – презента, перфекта, плусквамперфекта, футура I, футура II, потенцијала, императива и инфинитива – нема аспекатских ограничења. У тим случајевима

треба узимати у обзир контекст⁵ (синтаксички и семантички) за одређење глаголског вида.

3.1. Док за имперфекат, који имплицира несвршену видску реализацију, код Андрића за глагол *vig(j)eīti* немамо потврда, у аористу је нађено доста примера са овим глаголом, што упућује на његов свршени вид. У аористу се глагол *vig(j)eīti* реализује у активним конструкцијама у којима прву валентност попуњава субјекат, а другу објекат. Они се, заправо, реализују као глаголи из прве серије, код које је свршеност израженија и неутрализована циљна усмереност визуелне перцепције (Ристић 2011а: 34). Што се синтаксичког окружења тиче, аорист глагола *vig(j)eīti* појављују се у независној предикатској реченици (1–7) и у зависној временској клаузи (8–15). У примерима 4, 5, 6, 10, 13, 14, 15 глагол *vig(j)eīti* има допуну у виду изричних реченица. Посматрани глагол је употребљен као глагол визуелне перцепције са значењем ‘угледати, погледати, спазити’, осим у примерима 14 и 15, у којима он има значење когнитивног глагола ‘схватити’:

- (1) *Za jedan tren oka **videh** ga pred sobom* (DECA); (2) *Okrenuh se i **videh** u polumraku nekog čoveka* (NA LAĐI); (3) *Mladić se nagnu, i još jednom **vide** jasno ženu kako leži na velikoj kamenoj ploči* (SMRT U SINANOVOJ TEKLIJI); (4) *I ja **videh** da je to neki visok čovek sa naočarima* (NA LAĐI); (5) *Tada tek **vidje** koliko je pećina plitka* (ISPOVIJED); (6) *Tek tada je bolje pogleda i **vide** da je samo napola odevena* (NAPAST); (7) *Kad ču viku vojnika i topot seljačkih konja, ona podiže glavu, i paša je **vidje** onako ispruženu i poglelu po čepenk* (MARA MILOSNICA); (8) *Prepade se kad pored sebe vidje majčine noge* (ČUDO U OLOVU); (9) *Kad **vidje** pašu, on se diže da ga pozdravi* (MARA MILOSNICA); (10) *Kad **videše** da smo i mi pritrčali, nastade divlje bežanje na sve strane* (DECA); (11) *Kad najposle pogledaše i videše pokrete njegove desne ruke, pritrčаше mu* (SMRT U SINANOVOJ TEKLIJI); (12) *Kad ču kraj, i kad kroz krv [...] **vide** nasmejan i nerazumljiv izraz njenog lica, oseti da ga ostavlja razum* (NAPAST); (13) *Gonioci [...] zaustaviše se odjednom kad **videše** da je žena uspeła da se dohvati kapije* (SMRT U SINANOVOJ TEKLIJI); (14) *I kad vide da je to kraj [...] oseti se sam, slab, izneveren* (SAN BEGA KARČIĆA); (15) *Još više se obradova kad vidje da Veli-paša primi tu vijest mirno* (MARA MILOSNICA).

⁵ Такође, С. Танасић (2005: 349) истиче да се поједине глаголске ситуације могу исказивати само глаголима одређеног вида, што се спецификује на одговарајућим местима у поглављу о синтакси глаголских облика у Синтакси савременог српског језика. Поред познате чињенице да се индикативни (прави) презент употребљава само од глагола несвршеног вида, Танасић (2005: 349) додаје да се референцијалне радње, као и код индикативног презента, и код релативног исказују само презентом несвршених глагола (Танасић 2005: 365); перфектом у активној и пасивној конструкцији нереференцијалне радње се исказују само од несвршених глагола (Танасић 2005: 400, 414), што важи и за футур (Танасић 2005: 435). Међутим, овде је реч о међузависности, па употреба глаголског облика може бити само контролни параметар за утврђивање глаголског вида.

3.2. Глаголски прилог садашњи, који се према наведеним граматикама гради само од несвршених глагола и означава напоредност (уп. нпр. Станојчић/Поповић 2011: 402), посведочен је у корпусу. У овом облику глагол *виг(ј)еџи* се, осим као глагол визуелне перцепције (1–5), употребљава и у значењу когнитивних глагола 'схватати, разумевати, увиђати' (6), нпр.:

- (1) *Pokatkad bi [...] otvarala oči, ali **videći** nad sobom zeleno granje, nebo i rumeni sjaj, ponovo bi ih zatvarala, i misleći da sanja, smiješila se* (ČUDO U OLOVU); (2) *Gledao je rašireno, ne **videći** ništa, i disao brzo* (ISPOVLJED); (3) ***Videći** kako polako odgrće nogama vunu i nastoji da joj priđe, ona se, ustrašena, diže* (MARA MILOSNICA); (4) ***Videći** Jelu kako plače i šapuće, i on se rasplakao* (MARA MILOSNICA); (5) ***Videći** da polako i oprezno otvara oči, fra Stjepan je uhvati za mišicu* (NAPAST); (6) ***Videći** i sam da postaje rasejan i neuredan, uplašio se kao da je otkrio na sebi neku bolest* (ANIKINA VREMENA).

3.2.1. У наредним примерима глаголским прилогом садашњим глагола *виг(ј)еџи* се не исказује симултаност нити временски оквир за вршење радње више јединице, већ постериорност. Овде је овај облик замењив глаголским прилогом прошлим:

- (1) ***Videći** da je zaista otišao Aniki, stara se vratila kući* (ANIKINA VREMENA); (2) ***Videći** da se ne miče, on izvadi iz njedara težak crn ključ* (MARA MILOSNICA); (3) ***Videći** da ne otvara oči i ne odgovara, prenese prvo sveću do sobnih vrata* (NAPAST).

3.3. Свршеног вида је глагол *виг(ј)еџи* употребљен у глаголском прилогу прошлом као глагол визуелне перцепције у примеру:

- Videvši** Anikino lukavstvo, Jelenka se jedva uzdržavala od smeha* (ANIKINA VREMENA).

3.4. Међутим, у свим осталим потврђеним глаголским облицима форма не открива вид глагола. Када је реч о презенту, у више од половине примера у посматраном корпусу глагол *виг(ј)еџи* реализује се као несвршен, независно од тога да ли се њиме исказују референцијалне или неререференцијалне радње, или је реч о релативној, временски транспонованој или модалној употреби презента. У нашем корпусу се, као у издвојеним примерима, глаголом *виг(ј)еџи* у овом облику означава визуелна перцепција (1–5) или ментална радња (6–9):

- (1) *Kraj sebe je držao svoju veliku mletačku čašu, onu što **vidiš*** (ČAŠA); (2) ***Vidim** ih jasno i brojim redom* (MOSTOVI); (3) *Je li poslan da ispituje i kažnjava pogledom žutih staračkih očiju, koje se [...] svaki čas prevlače vjeđama, a ipak strašno dobro **vide*** (MARA MILOSNICA); (4) ***Vidi** ih i sada kako se, nanjušivši krv i sluteći blisku smrt, opiru sa sve četiri noge o zemlju* (PORUČNIK MURAT); (5) *Huso se namrštio, ali se pravio da je ne **vidi*** (SVADBA); (6) *Zar ne **vidiš**, jadan, da te sam anatemnjak navodi na te misli?* (ISPOVLJED); (7) *Gazda Petar ga prekida: – [...] Ali ovo! **Vidiš** li ti šta se radi?* (ANIKINA VREMENA); (8) *Sve je to stajalo pred kajmakamom [...] u isto vreme oseća i **vidi** da mu se taj život izmiče i krati* (ANIKINA VREMENA); (9) ***Vidimo** mi da ne valja, ali niko ne smije ništa da mu kaže* (ČAŠA).

3.4.1. Глагол *вид(ј)ећи* употребљен у презенту у веома великом броју случајева реализује се као несвршен када је рефлексиван, овде, у значењу 'огледати се' (1) или у форми рефлексивног пасива⁶ у значењу 'перципирати чулом вида, гледати' (2–4). Такви су примери:

- (1) *Odras tih muka i razočarenja vladinih **vidi se** jasno u njegovom pesničkom delu* (NJEGOŠ KAO TRAGIČNI JUNAK KOSOVSKE MISLI); (2) *Eno mu se biljeg **vidi** s moga pendžera* (ČAŠE); (3) *Sad više nije moglo biti sumnje da je ono što **se vidi** kraj potoka – Roša* (ISPOVIJED); (4) *To nije ono crveno vino što **se vidi** u nevešto naslikanom krčagu* (VINO).

3.4.2. Такође се глагол *вид(ј)ећи* у презенту реализује и као свршен у значењу глагола визуелне перцепције 'угледати' (1, 2), 'опазити; срести' (3–5), затим као глагол менталних и интелектуалних радњи и стања 'доживети' (6), 'схватити, увидети, закључити' (7, 8), 'размотрити' (9) у примерима следећег типа:

- (1) *Penje se što više može, samo da još jednom **vidi** sunce* (ANIKINA VREMENA); (2) *Kad se umio i presvukao, izašao je još jednom da **vidi** kako su smestili i vezali Lazara* (ŽED); (3) *Dodem ja na ferije, onako podbunjen i vruć, **vidim** u ovom istom našem šljiviku fra Nikolu Graniča* (ČAŠA); (4) *Ne smijem mnogo da ga obilazim, da me ko ne **vidi**, a opet žao mi ga, ako je hajduk* (ISPOVIJED); (5) *Ne bi me poznao da me **vidiš**; samo možda po prčastom nosu i dubokim očima* (GOJA); (6) *Mi ovdje teško da više dobra **vidimo*** (MARA MILOSNICA); (7) *Trebalo je samo da pogleda oko sebe pa da **vidi** da se ovde neće moći živeti* (OLUJACI); (8) *Njega je naročito ljutilo što u ovakvim slučajevima **vidi** uvek, po očima svoje posluge, da ona ne odobrava njemu nego njegovom protivniku* (BAJRON U SINATRI); (9) *Čekaj, stani, da **vidimo**, da razmislimo do sutra* (OLUJACI).

3.5. Глагол *вид(ј)ећи* се у перфекту најчешће реализује као свршени глагол у нашем корпусу. Најпре се јавља као глагол визуелне перцепције 'угледати, спазити' (1–7), затим као глагол менталних и интелектуалних радњи и стања 'схватити, увидети, закључити' (8–9), 'доживети' (10), нпр.:

- (1) *Ono nikad nisam **vidio*** (MOST NA ŽEPI); (2) *Odneo je malopre, **videli ste**, ženi u kabini čašu vode* (NA LABI); (3) *Sve je to Mara i gledala i **nije vidila*** (MARA MILOSNICA); (4) *Kad je otvorio vrata, **video je** Krstu i Krstinicu kako se, uhvaćeni u koštac, nose po sobi* (ANIKINA VREMENA); (5) *Jelenka je [...] **videla** prvo Lala kako je ušao i posle nekog vremena istrčao iz kuće* (ANIKINA VREMENA); (6) *Nemoguće je bilo zaboraviti ono što je **video** i čuo* (MILA I PRELAC); (7) *Ima toliko godina, niko nije **vidio** da je suzu pustila* (MARA MILOSNICA); (8) *Sad je **videla** da je nije probudila smena straže koliko Lazarevo dozivanje* (ŽED); (9) *Odlaknulo joj je kad se svršila večera i kad je **vidila** da će spavati sa Jelom u istoj sobi* (MARA MILOSNICA); (10) *I sama Jela,*

⁶ Примере овога типа посматрамо као рефлексивни пасив (уп. Танасић 2009: 115–116), а не као рефлексивну форму глагола са значењем 'показивати се, указивати се, бити видљив', како је дато у РСАНУ 1962: 590 и Ристић 2011а: 37.

koja je **vidila** mnoga zla i navikla na bolesti i umiranja, bila je potresena (MARA MILOSNICA).

3.5.1. Ређе овај глагол може бити несвршеног вида у перфекту са значењем 'опажати чулом вида' (1), 'посматрати' (2) у активној конструкцији. У пасивној рефлексивној конструкцији са значењем визуелне перцепције нешто је чешће несвршеног вида (3–6), као и у безличној употреби са значењем 'бити видно' (7):

(1) *U poslednje vreme Ćorkan je sve linije na predmetima **video** udvostručene i nemirne* (MILA I PRELAC); (2) *Sve je to stajalo pred kajmakomom, i sve je to on **video** očima čoveka zrelih godina* (ANIKINA VREMENA); (3) *Stari Marijan je među sanducima i stareži iza mutvaka izabrao jednu praznu kutiju na kojoj se još **vidio** natpis neke austrijske fabrike* (MARA MILOSNICA); (4) *Kroz razmaknute daske na ogradi **vidila se** kuća i drven doksat* (MARA MILOSNICA); (5) *Govorio je bez kraja i konca, ali se **videlo** da ga to zamara* (NA LAĐI); (6) ***Videlo se** da će, kao obično, naglo i brzo završiti pričanje* (U VODENICI); (7) *Sa druma se čulo kako kašlju ljudi [...] ali se **nije videlo** dalje od dva koraka pred sobom* (SAN BEGA KARČIĆA).

3.5.2. Међутим, као рефлексивни глагол *vug(j)eџи* у значењу 'срести се' у перфекту исказује свршену ситуацију:

(1) *Pošto se dva-tri puta **vidila** pred crkvom s Nikolom Pamukovićem, došao je on, na Blagovijesti po podne [...] i isprosiо je* (MARA MILOSNICA).

3.5.3. У реченицама са партиципским пасивом глагол *vug(j)eџи* се реализује као свршени глагол визуелне перцепције:

(1) *Gledaš i gledaš, i sve je **viđeno** a neznano, poznato a novo* (LICA); (2) *Od nekih seljaka se saznalo da je Lale **viđen** iznad Dobruna* (ANIKINA VREMENA).

3.6. Глагол *vug(j)eџи* у потенцијалу реализује се углавном као глагол свршеног вида са значењем 'угледати, спазити, запазити' (1–5), 'срести, упознати' (6):

(1) *Dečak je čekaо na zidu satima da **bi video** Prelca kako vodi pseto na žici* (MILA I PRELAC); (2) *A sve to ne bi niko čuo ni **vidio*** (MARA MILOSNICA); (3) *Njen redak osmejak i njen glas iz grudi ispunjavali su ga srećom i radošću dok su trajali, i tugom i zlovoljom čim ih ne **bi video** ni čuo* (MILA I PRELAC); (4) *Hvatamo i izdvajamo munjevitе pokrete koje nikad niko ne bi video* (RAZGOVOR SA GOJOM); (5) *Pokatkad bi zastajao visoko uzdignute glave, i ona **bi vidila** kako se sunce odražava na njegovoj ljubičastoj haljini* (MARA MILOSNICA); (6) *Ja bih rad da sam se malo docnije rodio, jer **bih vidio** svoju braću, đe su sebe i svojijeh spomenuli i javno pred svijetom kazali* (NJEGOŠ KAO TRAGIČNI JUNAK KOSOVSKE MISLI).

3.7. Исто тако и футуром овога глагола могу се означити тренутне и трајне ситуације, али у нашем корпусу је употребљен као свршени глагол са значењем визуелне перцепције 'запазити' (1) и са значењем менталних радњи 'сазнати, спознати' (2–4), нпр.:

(1) *Mogao je sve na dvije sohe donijeti – govorili su ljudi u čaršiji – a kad pođe iz Bosne, **vidjećete** tovara i denjkova* (MARA MILOSNICA); (2) *A šta će dalje biti sa mnom, **videćeš** iz novina* (NA LAĐI); (3) *To i jeste ono, što je došao Hadzi-Lojin vakat. Onakvi su u dobra vremena u prangama išli i kamen tucali, a nisu vojske kupili ni s*

gospodom vijećali. A, ko živ bude, vidjeće i njihovo (MARA MILOSNICA); (4) *I slikajući svoju menažeriju ljudskih slabosti, strasti i poroka, on nalazi ne samo liniju i senku nego, kao što ćemo videti, i dramske akcente najdubljeg sažaljenja* (GOJA).

3.8. Примери у инфинитиву могу се видски одредити или као свршени или као несвршени у неким примерима, али с обзиром на чињеницу да овај глаголски облик само именује радњу, видска интерпретација може бити двострука (в. т. 4). Од издвојених примера, у примеру 1 прилошка одредба за начин *добро* омогућује да се ситуација перципира као несвршена 'гледати, посматрати' (изостављање прилога би дозволило двоструку интерпретацију). Глагол *виг(ј)ећи* у значењу 'срести' у примеру 2 је свршеног вида, као и у примеру 3, у значењу 'утврдити':

(1) *Dečak se popeo na jedan gladak kamen na mostu, odakle je mogao dobro videti i stranca kako, naslonjen na ogradu, kida beli hleb* (MILA I PRELAC); (2) *Na rastanku, na sva njegova navaljivanja da mu kaže kad će je moći opet videti, odgovorila je smešći se* (ANIKINA VREMENA); (3) *Ona je volela igru i pesmu, a oni rad i neku mračnu zamišljenost za koju se nije moglo videti čemu vodi* (OLUJACI).

4. Такође, у Андрићевом корпусу има доста примера који допуштају двоструку видску интерпретацију. То су примери са глаголом *виг(ј)ећи* у императиву (1–2), затим инфинитиву и конструкција *га* + презент као допуна модалним или фазним глаголима (у примерима типа 3–5), у којима заправо они само именују радњу а не преносе никакву временску информацију (уп. Танасић 2005: 353), нпр.:

(1) *A može biti da budeš daš sam. Baka, ti vidi junaka! Ko ti to reče da ćeš čekati sam* (ISPOVIJED);

1 = *погледај*, 2 = *гледај*;

(2) *Vidi ga! Nemoj da budaljakaš, jadan. Šta je tebi? – vikao je na njega* (ISPOVIJED)

1 = *погледај*, 2 = *гледај*;

(3) *Nad njim su stajale Jelenka i Saveta, i ko god je hteo mogao je ući i videti ga* (ANIKINA VREMENA)

1 = *ко год је хтео могао је ући и погледаћи га*, 2 = *ко год је хтео могао је ући и гледаћи га*

(4) *Bilo je smešno i žalosno videti toga ogromnog čoveka kako sedi i nabraja kao žena* (ANIKINA VREMENA)

1 = *било је смешно и жалосно погледаћи тога огромног човека како седи и набраја као жена*, 2 = *било је смешно и жалосно гледаћи тога огромног човека како седи и набраја као жена*

(5) *Sad sam mogao da ga vidim izbliza* (DECA)

1 = *сад сам могао га гледати изблиза*, 2 = *сад сам могао га гледати изблиза*.

5. Осим тога да се рефлексивна пасивна дијатеза исказује углавном од глагола несвршеног вида, са синтаксичког аспекта се запажа и да примери из Андрићевог корпуса показују, рецимо, да се глагол *виг(ј)ећи* у темпоралној зависној клаузи са везником *кад* реализује као перфективни глагол, без обзира на то у ком је глаголском облику, нпр.:

Примери са перфектом:

- (1) *Mladom florentinskom izbeglici bile su dvadeset i tri godine kad je prvi put **video** Lauru* (LEGENDA O LAURI I PETRARKI); (2) *Odlaknulo joj je kad se svršila večera i kad je **vidila** da će spavati sa Jelom u istoj sobi* (MARA MILOSNICA).

Примери са презентом:

- (1) *Kad **vidim** malo deblju knjigu, mene odmah hvata nesvestica* (PORUČNIK MURAT); (2) *Kad samo **vidim** piće, ja se opijem* (SVADBA).

5.1. Глагол *виг(ј)еџи* у перфективној видској реализацији у аористу употребљен је у темпоралној клаузи чак 9 пута од 15 посведочених потврда у овим Андрићевим делима, нпр.:

- (1) *I kad **vide** da je to kraj njegovom i da će još malo početi ničije, pustolina i ledina [...] oseti se sam slab, izneveren* (SAN BEGA KARČIĆA); (2) *Kad **videše** da smo i mi pritrčali, nastade divlje bežanje* (DECA).

Закључак

7. На основу посматраних примера, може се закључити да се глагол *виг(ј)еџи* у прози Иве Андрића реализује у највећем броју случајева као свршен (преко 65%), затим као несвршен (око 30%), али се запажају и примери који се могу двојачко интерпретирати (5%). Осим појединих глаголских облика и темпоралних реченица, не могу се утврдити чврсти маркери који би указивали на глаголски вид у конкретном случају.

7.1. Глагол *виг(ј)еџи* се у Андрићевом стваралаштву назначеног периода остварује као глагол визуелне перцепције и, у пренесеном значењу, као глагол кретања и глагол менталних и интелектуалних радњи и процеса. Када је посредни однос вида и семантике овог глагола, на основу горе наведених примера глагол *виг(ј)еџи* може бити и свршеног и несвршеног вида када означава визуелну перцепцију и интелектуалне и менталне активности. Једино се у нашој грађи у значењу 'срести' овај глагол реализује као свршен.

7.1. Иако се овај глагол узима као типични представник глагола визуелне перцепције и веома је фреквентан и семантички разуђен, он не презентује слику употребе глаголских облика у прози Иве Андрића, јер се не појављује у свим претериталним временима, као ни у футуру II (Stanojčić 1967: 306–307). Насупрот томе, аспектска реализација глагола *виг(ј)еџи* потврђује стилистичка истраживања о појављивању глагола свршеног и несвршеног вида у уметничкој прози. Спроведеном анализом се уједно показује сложеност приступа двовидским глаголима, где је неопходно комбиновати формални, семантички и синтаксички критеријум.

Литература

- Белић 1955–1956: Белић, Александар. О глаголима са два вида. In: *Јужнословенски филолоџ*, XXI/1–4, Београд. S. 1–11.
- Белић 2000: Белић, Александар. *Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика и Библиографија радова*. Изабрана дела XIV. Београд.
- Војводић 2003: Војводић, Дојчил. О видско-временској конкуренцији у српским и другим словенским језицима. In: *Пети лингвистички скуп „Бошковићеве дани“*. Подгорица. S. 139–164.
- Грицкат 1957–1958: Грицкат, Ирена. О неким видским особеностима српскохрватског глагола. In: *Јужнословенски филолоџ*, XXII/1–4. Београд. S. 65–130.
- Ивић и др. 2004: Ивић, Павле; Клајн, Иван; Пешикан, Митар; Брборић, Бранислав. *Српски језички приручник*. Београд.
- Новаков 1998: Новаков, Предраг. Једна реинтерпретација категорије глаголског вида. In: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 41/2. Нови Сад. S. 133–139.
- Ристић 2011a: Ристић, Стана. Глаголи визуелне перцепције у српском језику. In: Ковачевић, Милош (ур.). *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*. Крагујевац. S. 33–41.
- Ристић 2011b: Ристић, Стана, Ивановић, Ненад. Предлог за модернизацију рада на Речнику САНУ. In: Танасић, Срето (ур.). *Граматика и лексика у словенским језицима*. Нови Сад, Београд. S. 529–553.
- РСАНУ 1962: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. II. Београд.
- Stanojević/Ašić 2008: Stanojević, Veran; Ašić, Tijana. *Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku*. Beograd.
- Stanojčić 1967: Stanojčić, Živojin. *Jezik i stil Iva Andrića*. Beograd.
- Станојчић/Поповић 2011¹³: Станојчић, Живојин; Поповић, Љубомир. *Грамматика српског језика за гимназије и средње школе*. Београд.
- Стевановић 1991⁵: Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик. Граматички системи и књижевнојезичка норма. II. Синтакса*. Београд.
- Танасић 2005: Танасић, Срето. Синтакса глагола. In: Пипер, Предраг (ур.); Антонић, Ивана; Ружић, Владислава; Танасић, Срето; Поповић, Људмила; Тошовић, Бранко. *Синтакса савременог српског језика. Простор реченица*. Београд. S. 345–476.
- Танасић 2009²: Танасић, Срето. *Синтаксичке шеме*. Београд.
- Тошовић 2002: Тошовић, Бранко. *Функционални стилови*. Београд.

Извор

Gralis-Korpus: <http://www.gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>. Stanje 30. septembar 2011.

Marina Spasojević (Beograd)

Aspectual Characteristic of Verbs in Andrić's Works 1925–1941
– Characteristic of Biaspectual Verb *vid(j)eti*

The paper analyzes realizations of biaspectual verb *vid(j)eti* in Andrić's works since 1925. to 1941. based on the examples from Gralis-Corpus. The aim is to explain the use of this verb in Andrić's works, and contribute to study of biaspectual verbs in Serbian language.

Марина Спасојевић
Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9
11000 Београд
odrednica@gmail.com